

ნინო სხირტლაძე

ტრადოსი – ტერმინოლოგიის ელექტრონული ბაზა

დღეს – ტექნიკური თუ სამეწარმეო განვითარების ეპოქაში – ცვლილებები ელვისებური სისწრაფით მიმდინარეობს. სიახლეს მოაქვს ახალი ცნება-ტერმინები, რომელთა მშობლიურ ენაზე გადმოტანა და დამკვიდრება მთავარ გამოწვევად იქცა თანამედროვე ტერმინოლოგიისათვის. გლობალიზაციის პერიოდში ენისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ტერმინოლოგია მიერ სათანადო პრინციპების წინასწარ და დროულად შემუშავება, რათა მზად ვიყოთ ახალი ტერმინის მისაღებად, სათარგმნად და დასამკვიდრებლად, რაც, თავის მხრივ, ენას სიცოცხლისუნარიანსა თუ კონკურენტუნარიანს გახდის.

ტერმინოლოგია მოიცავს ენის განვითარების ყველა უბანსა თუ სფეროს. ისტორიულად, ტერმინთა შექმნა მთარგმნელობით საქმიანობასთან იყო დაკავშირებული¹. ეს ვითარება არც დღეს შეცვლილა და ტერმინის თარგმნას ამა თუ იმ ენიდან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, მაგრამ განსხვავება ჩვეულებრივ თარგმანსა და ტერმინის გადმოთარგმნას შორის ისაა, რომ თარგმანი, შეიძლება ითქვას, ერთჯერადი, სიტუაციურია; ტერმინთა მშობლიურ ენაზე გადმოტანისას კი მთარგმნელ-ტერმინოლოგმა უნდა შექმნას ისეთი ლექსიკური ერთეული, რომელიც, სასურველია, ერთი სიტყვა-ფორმით გამოიხატოს და ამასთანავე, ასახოს აღსანიშნი ცნება.

ცხადია, ტერმინოლოგიაზე ენათმეცნიერთა მხოლოდ ერთი ჯგუფი არ მუშაობს. მით უფრო, რომ თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებამ, შეიძლება ითქვას, ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს – განურჩევლად პროფესიისა თუ გამოცდილებისა – მისცა საშუალება, თავისი პოზიცია გამოხატოს კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით. ეს ვითარება, ერთი მხრივ, საშუალებას გვაძლევს რამდენიმე შესაძლო ვარიანტიდან ავირჩიოთ საუკეთესო, მაგრამ, მეორე მხრივ, იკლებს კომპეტენტური აზრისა თუ პოზიციის არსებობის ალბათობა.

¹ ამ საკითხზე ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2011.

თანამედროვე ქართული ტერმინოლოგიის განითარებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ერთიანი ელექტრონული ბაზის შექმნა, რადგან ვფიქრობთ, რომ ცალკეული კვლევის შედეგების გაცნობა და გამოყენება გაწეულ შრომაზე არანაკლებ მნიშვნელოვანია; ტერმინოლოგიური ბაზები კი ხელს შეუწყობს ტერმინთა ჩამოყალიბების ისტორიის ასახვას, მასზე დაყრდნობით ახალი ტერმინების შექმნასა და კოორდინირებულ მუშაობას ტერმინოლოგთა შორის.

დღეს მსოფლიოში არაერთი ტერმინოლოგიური ბაზა არსებობს, რომლებიც ხელმისაწვდომია ყველა დაინტერესებული პირისათვის. ეს ბაზები საშუალებას გვაძლევს, გავეცნოთ და გამოვიყენოთ ცალკეული ერისა თუ ენის ტერმინოლოგიური მონაცემები და მასზე დაყრდნობით განვაავითაროთ საკუთარი.

ტერმინოლოგიის სფეროში *ტრადოსი* ერთ-ერთი მსხვილი და პოპულარულია. მის შესახებ ინფორმაცია *ტრადოსის* ოფიციალური გვერდის, *ტრადოსის* წევრთა მიმოწერისა და კომპანიის – „ახალი მთარგმნელობითი ტექნოლოგიები“ – დამფუძნებლისაგან (ნიკოლოზ ჯაში) მოვიპოვეთ. SDL Trados Studio არის დამხმარე მთარგმნელობითი კომპიუტერული პროგრამა, რომელიც შემდეგი პრინციპით მუშაობს: ყველა თარგმნილი წინადადება ინახება ე.წ. თარგმნის მეხსიერებაში (translation memory), ხოლო ყველა საჭირო ტერმინი – ტერმინების ბაზაში (termbase). ათეული წლის მანძილზე პროფესიონალი ლინგვისტები აგროვებენ მილიონობით წინადადებას და ტერმინს (ანუ, ქმნიან ბაზას). ასე იქმნება ის რესურსი, რომელიც ახალი სათარგმნი დოკუმენტის თარგმნისას ავტომატურად მიეწოდება მთარგმნელს. *ტრადოსის* მთარგმნელობითი საქმიანობაში 30-წლიანი გამოცდილება აქვს და მას მოიხმარს 250 000-ზე მეტი სხვადასხვაენოვანი (ინგლისური, გერმანული, იაპონური, რუსული, ჩინური, ესპანური და სხვ.) მომხმარებელი (როგორც კერძო პირი, ისე საჯარო დაწესებულება), მათ შორის ევროპის კავშირის მთარგმნელობითი სააგენტო, რომელიც თარგმანზე ყოველწლიურად მილიარდ ევროს ხარჯავს. ევროპის კავშირმა შეუძინა საქართველოს ტრადოსი, რათა გვეთარგმნა ჩვენი კანონები ინგლისურად და ასევე ევროპის კანონმდებლობა ქართულად. სახელმწიფო სტრუქტურებიდან საქართველოში ტრადოსს იყენებს იუსტიციისა და ფინანსთა სამინისტროები.

ტრადოსს აქვს როგორც თარგმნითი, ისე ტერმინოლოგიური ბაზა. ტერმინოლოგიის ბაზა არის სამიუბო მონაცემთა ბაზა, რომელიც შეიცავს დამტკიცებულ ტერმინთა სიასა (რომელიც მუდმივად მზარ-

დია) და წესებს, რა სფეროში და როგორ უნდა გამოვიყენოთ შესაბამისი ტერმინი. თარგმნითი ბაზა ტერმინოლოგიურისაგან იმით განსხვავდება, რომ ის (თარგმნითი ბაზა) ინახავს ნაწილს ტექსტისას, როგორც სათარგმნო ერთეულს. ეს ნაწილი შეიძლება მოიცავდეს ფრაზას, წინადადებას ან თხრობის უფრო დიდ მონაკვეთს. თარგმნითი მეხსიერება, რეალურად, საფუძველია ტერმინოლოგიური ბაზის შექმნისა.

ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზა უზრუნველყოფს ერთ ცენტრალურ ადგილას შეინახოს და მართოს ტერმინოლოგია. მას აქვს უნარი, შემოგვთავაზოს სხვადასხვა ღირებულების ტერმინი (ამაზე უფრო კონკრეტულად ქვემოთ ვისაუბრებთ) და, ამასთანავე, ყველა დაინტერესებულ პირს (ამ შემთხვევაში, ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზის მომხმარებლებს) შეუძლია ჩაერთოს ტერმინოლოგიის შექმნისა და დამკვიდრების საქმეში.

ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზა პროგრამულად მსგავსია სხვა, უკვე არსებული ბაზებისა (მაგ., „ლინგვო“). მას აქვს ტერმინოლოგიური პროგრამებისათვის დამახასიათებელი სამივე სისტემა, რომლის სტრუქტურირება, შეიძლება ითქვას, მომხმარებელზეა დამოკიდებული - გააჩნია, რა მიზანი გვაქვს. კერძოდ, თუ ჩვენ გვსურს, ვთქვათ, ტერმინების ძებნა მაწარმოებლების მიხედვით ან პირიქით, კონკრეტული მაწარმოებლებით ყველა არსებულ ტერმინზე გასვლა, ძიების წარმატება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ ვქმნით ტერმინთა ბაზას და როგორ ვაპროგრამებთ მას excel-ის ფაილში. რეალურად, ჩვენ წინასწარ უნდა ვიცოდეთ, რა სახის ინფორმაციის გაზიარება თუ მიღება გვინდა და ამის შესაბამისად უნდა დავახარისხოთ (ან, გნებავთ, დავყოთ) ჩვენი მასალა. მაშასადამე, ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზა უკვე გამზადებულ, სტრუქტურირებულ დოკუმენტს იღებს და თავის მონაცემებში ასახავს მას.

ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზა ხელმისაწვდომია როგორც ინდივიდუალური, კერძო პირისთვის, ასევე ინდივიდთა ჯგუფებისა თუ საჯარო დაწესებულებისთვის. ეს გარემოება განაპირობებს ტერმინოლოგიურ ბაზაში მონაცემთა სიუხვესაც და სიჭრელესაც. ამასთან, ყველა მომხმარებელს შეუძლია გამოხატოს თავისი აზრი კონკრეტული ცნების აღმნიშვნელ ტერმინებზე - მათი აზრით, რომელია უფრო ზუსტი თუ შესაფერისი ტერმინი ამა თუ იმ ცნების გადმოსაცემად. ტერმინების ბაზაში „კარგი ტერმინი“, შესაბამისი დარგიდან უნდა იყოს მოწონებული და მას ექნება ასეთი მოწონების დამადასტურებელი აღნიშვნა: მაგ., „დადასტურებული“, „კარგია“ ან „სასურვე-

ლია“. ამდენად, ტრადოსი თუ რამდენიმე ვარიანტს გვთავაზობს ტერმინისა, იქვე გვექნება მითითება, რომლის გამოყენებაა უმჯობესი. ეს არის დამოკიდებული ტერმინოლოგიის მართვასა და ტერმინების ბაზების სტრუქტურაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ყველაფერი, თითქოს, გათვალისწინებულია, პროცესი ცალსახა და გამჭვირვალე არაა და მაინც ტოვებს ეჭვის საფუძველს, რომ ტერმინს ქმნის (ან იწონებს) არა ლინგვისტი ან ამ სფეროში კომპეტენტური პირი, არამედ სხვა - დილექტანტი ადამიანი. სტატისტიკური მონაცემი ამ შემთხვევაში არასანდოა, რადგან არ ვიცით, ვინ ქმნის მას.

ტრადოსის ტერმინოლოგიურ ბაზაში მონაცემები აისახება Excel-ის ფაილის დამუშავებითა და შესაბამისი ფორმატით (საამისოდ სპეციალური გადამყვანი პროგრამა არსებობს) ხდება. ინტერნეტთან წვდომა ყოველდღიური სამუშაოს შესასრულებლად აუცილებელი არ არის. გააჩნია, სად გვაქვს განთავსებული ტერმინები: თუ ტერმინები სერვერზე გვაქვს, მაშინ ინტერნეტია საჭირო მის მოსაძებნად, ხოლო თუ ტერმინების ბაზა კომპიუტერშია, ინტერნეტთან წვდომა აუცილებლობას არ წარმოადგენს.

რეალურად, ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზა კარგი საშუალებაა, ერთი მხრივ, ასახო შენი მონაცემი ერთიან, საერთაშორისო ბაზაში, მეორე მხრივ კი გაეცნო სხვა ერებისა თუ ენის მიღწევებს, მეთოდებს, შესატყვისებს. მიუხედავად ამ უპირატესობისა, მაინც დგება საკითხი, რა ეტაპზე უნდა შევიტანოთ და ავსახოთ, ჩვენ შემთხვევაში, ქართული ტერმინოლოგია ტრადოსის ტერმინოლოგიურ ბაზაში? საქართველოში ტრადოსის მომხმარებელი და გამავრცელებელი კომპანიის „ახალი მთარგმნელობითი ტექნოლოგიები“ დამფუძნებელი, ნიკოლოზ ჯაში, ფიქრობს, რომ საკმარისია, ვთქვათ, სამკაციანი კომისიის შექმნა, რომელიც გადახედავს და მოსინჯავს შესაბამის ტერმინებს და ამის შემდეგ ტერმინი მზადაა ერთიან მონაცემთა ბაზაში გასაშვებად. ეს საკითხი არც ტექნიკურად და არც მეთოდურად მარტივად გადასაჭრელი არაა. ჩნდება კითხვა: ვინ უნდა იყოს ამგვარი კომისიის წევრი ან აკეთებს თუ არა ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზის ყველა მომხმარებელი იმავეს: ანუ, მოწმდება თუ არა ეს ტერმინები? ამაზე ღია და ცალსახა პასუხი არ არსებობს.

ტრადოსის ტერმინოლოგიური ბაზა ნამდვილად იძლევა იმის საშუალებას, რომ თავი მოუყაროს და შეკრიბოს სხვადასხვაენოვანი ტერმინები, მაგრამ გადაუჭრელია საკითხი, თუ რომელი ტერმინი უნდა აისახოს ამ ბაზაში. თვითონ ტრადოსს ამის გაფილტვრისა თუ

კონტროლის წინასწარ შემუშავებული მექანიზმი არ აქვს. ნებისმიერმა მომხმარებელმა, უხეშად რომ ვთქვათ, შეიძლება „მოატყუოს“ პროგრამა და ესა თუ ის მონაცემი სანდოდ მიიჩნიოს. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა პერიოდული რევიზია, რაც პროგრამის სანდოობის ხარისხს მნიშვნელოვნად გაზრდის.

ფაქტებიცა და გამოცდილებაც გვკარნახობს, რომ ვერცერთი საერთაშორისო ტერმინოლოგიური პროგრამა ვერ მოგვივარებს იმ უწესრიგობას, რომელიც დღეს ქართულ ტერმინოლოგიაშია. ვფიქრობთ, საწყის ეტაპზე საჭიროა ინსტიტუციურ დონეზე მოწესრიგდეს ქართული ტერმინოლოგია, შეიქმნას ტერმინთბანკი, ეს კი ხელს შეუწყობს არა მარტო ტრადოსის ტერმინოლოგიურ ბაზაში, არამედ სხვა მსგავს პროგრამებში ქართული ტერმინოლოგიის შესაბამისად ასახვას.

ლიტერატურა

მელიქიშვილი, 2011 – დამანა მელიქიშვილი, ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა;

მელიქიშვილი, 2014 – დამანა მელიქიშვილი, ძველი ქართული მწიგნობრული სკოლების გამოცდილების მნიშვნელობა თანამედროვე ქართული სპეციალური ტერმინოლოგიის განვითარებისთვის, ტერმინოლოგიის საკითხები, ტ. I;

ქაროსანიძე, 2014 – ლია ქაროსანიძე, ტერმინოლოგია - ქართული ენის ხვალისდელი დღე, ტერმინოლოგიის საკითხები, ტ. I.

ელექტრონული რესურსები

<https://www.sdltrados.com/products/trados-studio/>

<http://www.ntt.ge/#>

Nino Skhirtladze

Trados – the Electronic Terminological Database

Summary

The current epoch of technical or commercial development is characterized by rapid changes. The novelty brings new concepts and terms the incorporation and establishment of which into the native language have become the main challenge for modern terminology.

We believe that the creation of a unified electronic database is of vital importance for the development of Georgian terminology because we think that the introduction to the results of separate studies and using them are no less important than the conducted work. The terminological databases will contribute to showing the history of term development, the creation of new terms based on the latter and the coordinated work of terminologists.

A number of terminological databases exist in the modern world that are available for all interested people. These databases enable us to find and use the terminological data of a particular nation or a language and develop our own one.

The paper deals with one of the major and popular terminological databases called Trados. We discuss the services that are offered by this program. At the same time, we will speak about the flaws that were not taken into account during the creation of this terminological database and that makes it difficult to work on the terminology.